

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historica VIII (2009)

Agnieszka Kwapińska

„Za me występki łzami ostatni życia mego poruszam moment...” Testament Teresy z Tyzenhauzów Ogińskiej, kasztelanowej witebskiej, 14 lipca 1729 roku

Testament to inaczej akt ostatniej woli, dokument wyjątkowy, pisany przez człowieka, który niebawem odejdzie do wieczności i pragnie, póki czas, dokonać obrachunku z życiem. Jest to akt jak najbardziej wiarygodny i prawdziwy, testator wyraża szczerze swe uczucia i nie ukrywa strachu przed śmiercią¹. Z dokumentów tego typu wyłania się obraz stosunków rodzinnych, kwestii majątkowych i układów społecznych. Testator porządkując swe sprawy, podając ostatnią wolę, przekazuje informacje dotyczące porachunków wewnątrz rodziny i relacji łączących go z bliskimi i dalszymi krewnymi². Przedstawiony tutaj tekst jest testamentem Teresy z Tyzenhauzów Ogińskiej, kopia dokumentu znajduje się w Bibliotece Naukowej PAN i PAU w Krakowie, rękopis 6000, k. 182–197, akt został powielony przez kopistę w dwóch egzemplarzach, jest to kopia testamentu i kopia oblaty, obydwa dokumenty nie różnią się pod względem treści.

Teresa z Tyzenhauzów Ogińska była córką Jana, wojewody mściławskiego. W 1723 roku została drugą żoną Marcjana Michała Ogińskiego³, z małżeństwa tego mieli dwie córki: Stanisławę i Józefę. Teresa opiekowała się także dziećmi z pierwszego małżeństwa męża z Teresą z Brzostowskich⁴. Teresa Ogińska nie wyróżniała się szczególnie na tle innych kobiet, aktywny za to był jej mąż Marcjan Michał Ogiński. Kariera jego rozpoczęła się w 1695 r., kiedy został miecznikiem litewskim. Początkowo pozostawał on pod wpływem swego krewnego Grzegorza (Hrehorego) Ogińskiego, który był filarem obozu prorosyjskiego. Jako kasztelan witebski wystąpił już w 1703 r., a po wyborze na tron Stanisława Leszczyńskiego Marcjan Ogiński zdecydowanie stanął po stronie nowego elekta, został nawet marszałkiem generalnym skonfederowanego Wielkiego Księstwa Litewskiego. W toku dalszych wydarzeń

¹ A. Falniowska-Gradowska, *Testamenty szlachty krakowskiej XVII–XVIII w. Wybór tekstów źródłowych z lat 1650–1799*, Kraków 1997, s. VIII.

² M. Borkowska, *Dekret w niebieskim ferowany parlamencie. Wybór testamentów z XVII–XVIII wieku*, Kraków 1984, s. 8.

³ Marcjan Michał Ogiński (1672–1750), kasztelan, następnie wojewoda witebski, syn Szymona Karola i Teodory z Korsaków.

⁴ B. Popiołek, *Kobiety świat w czasach Augusta II. Studia nad mentalnością kobiet z kręgów szlacheckich*, Kraków 2003, s. 125.

politycznych zdecydował się jednak pojednać z Wettinem. W latach 1736–1750 odsunął się od wielkiej polityki i zajął się kwestiami majątkowymi, pilnował również sejmików białoruskich. Ogiński zmarł 29 X 1750 r., żonaty był czterokrotnie⁵.

Teresa z Tyzenhauzów zmarła najprawdopodobniej przed 14 VII 1729 r. Niewiele na jej temat informacji znaleźć można w źródłach, ale pozostawiła po sobie ciekawy akt ostatniej woli. Testament swój dyktowała 8 XI 1728 roku w Wilnie i złożyła pod nim swój własnoręczny podpis. Do ksiąg grodzkich wileńskich podany został 14 VII 1729 r. przez Stanisława Burzyńskiego, skarbnika województwa smoleńskiego.

W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego Boga w Trójcy Jedyne Amen.

Kiedy już dyspozycja Boska widocznie [z] obligacji stanu mojego, swojej zaczyna prowadzić perfekcji i nie za długo każe pomyślnej lub niepomyślnej oczekiwać pory, należy mi ze wszelkich okoliczności, które przy takowych okazjach bywać zwykły, mieć na pamięci gotowość do należytej dyspozycji. Jakoż z tej *circumstancji*⁶ zaczynam terazniejszą ostatnią wolę moją od pierwszego wszelkich zbawiennych rzeczy początku ukrzyżowanego dla nas Zbawiciela Pana pragnąc, ażeby z niewymownej dobroci swej użyczywszy mi czasu do opłakiwania serdecznym żalem grzechów moich ostatni moment rozstania duszy z mym ciałem za intencją Niepokalanie Poczętej Matki Swej Najświętszej, Świętych Aniołów Stróżów i Świętych Patronów i duszę moją, jako z nieoszacowanego dobroci swej skarbu mnie powierzoną, ze wszelkiej grzechowej zmaży najdroższą krwią swoją oczyściwszy do tego, na który jest, stworzona doprowadził końca. Ciało zaś moje grzeszne, te lubo bez wątpienia żalu z ziemi wzięte, do swojego wracać się powinno centrum jednak, iż i te bez przyzwoitej między chrześcijaństwem w wierze świętej katolickiej zrodzonym niezwykło bywać bez ceremonii i apparencyi⁷, na które częstokroć niebacznie ludzie więcej zwykli łożyć spezy⁸, aniżeli na ratunek duszy.

Objaśniam ja, iż jeżeli mnie Pan i Zbawiciel mój zechce powołać do chwały swojej, wtedy ukochany mąż mój Jaśnie Wielmożny Jegomość Pan Marcjan Michał z Kozielska Ogiński, kasztelan witebski, i wyrażeni poniżej Jaśnie Wielmożni Ichmość Panowie Egzekutorowie z substancji mej według uczynionego takoz, poniżej wyrażenia powinni będą podług uniżonej prośby miłością Boga obligującej⁹, aby ciało moje zakonnym habitem oblec kazano tak, jako benedyktyнки w Wilnie u Świętej Katarzyny noszą, jeno na głowie białe velum tak, jako przy obłóczynach ubierają się wstępując do nowicjatu. Truna ma być, bez żadnych kosztów i wyśmienitości tak jeno, jako jest zwyczaj grześć się nadmienionego klasztoru zakonnica. Ciało moje, jak najprędzej kazać zaprowadzić do Wilna i deponować w kościele wielebnych Ichmość Panien Benedyktynek u Świętej Katarzyny, które niżeli pogrzebane zostanie proszę ażeby przez trzy dni na prostym katafalku bez żadnych apparencyi przy pomiernych i niezbyt nich ogniach zostawało insze.

Msze Święte także wилie, jako najwięcej przez te dni, aby się odprawiły przy zgromadzeniu ubóstwa, obliguję i w tym, aby się bez żadnych panegiryków i kazań pogrzebowych ta funebralna zakończyła ceremonia. A potem, w tymże kościele w sklepie, kędy się panny

⁵ E. Rostworowski, *Marcin Michał Ogiński*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII/1, z. 96, Wrocław 1978, s. 620–624.

⁶ *circumstancji* – okoliczności (franc. *circonstance*)

⁷ *apparencya* – wygląd zewnętrzny, okazałość

⁸ *speza* – koszt, wydatek

⁹ *obligującej* – zobowiązującej

zakonne chowają za wielkim ołtarzem było deponowane. Na którą, to depozycję i *egzekwie*¹⁰ skąd takowym sposobem mają być expensa, niżeli przystąpić i niżeli doskonałą statecznej intencji mej wyrażę ekspresją.

Najpierw dla informacji każdemu, komu by o tej mojej dyspozycji wiedzieć będzie należało, objaśniam iż substancja moja własna jest takowa za prawami zastawnymi od Jaśnie Wielmożnej Ichmości Pani Racheli z Korsakow Kotłowej¹¹, podskarbinsy wielkiej Wielkiego Księstwa Litewskiego i roboracyjnym¹² prawem od Wielmożnego Jegomości Pana Kotła¹³, starosty markowskiego ukochanemu małżonkowi memu danym w Trybunale Głównym Wielkiego Księstwa Litewskiego w roku tysiąc siedemsetnym dwudziestym trzecim na kadencji wileńskiej przyznanymi, a mnie od małżonka mego za własną moją sumę zapisem, takż w Trybunale Wielkiego Księstwa Litewskiego w roku tysiąc siedemsetnym dwudziestym czwartym miesiąca *januarii*¹⁴ trzydziestego pierwszego dnia w Mińsku, przyznanym i cedowanym na majątności Hanucie, dobrach w powiecie oszmiańskim *cum attinentiis*¹⁵ będących należącymi sześćdziesiąt trzy tysiące złotych polskich. *Item*¹⁶ za prawem zastawnym od ukochanego małżonka mego mnie danym i przyznanym w Wilnie w Trybunale Wielkiego Księstwa Litewskiego w roku tysiąc siedemsetnym dwudziestym piątym miesiąca *iunii*¹⁷ dwudziestego ósmego za własną moją sumę należy mi na majątności Łożno nazwanej w województwie witebskim leżącej czterdzieści tysięcy tynfów, *item* za oblikiem od męża mego mnie danym i przyznanym w Wilnie w Trybunale Wielkiego Księstwa Litewskiego w roku tysiąc siedemsetnym dwudziestym piątym miesiąca *jullii*¹⁸ szóstego dnia należy mi rękodajnej sumy *in specie*¹⁹ dwadzieścia cztery tysiące trzysta trzydzieści trzy złotych polskich talarowej i tynfowej monety, rachując talar bity po złotych ośmiu, a tynf po złotych i groszy ośmiu. *Item* za osobliwym zapisem od ukochanego męża mego mnie danym i przyznanym w Wilnie w Trybunale Wielkiego Księstwa Litewskiego w roku tysiąc siedemsetnym dwudziestym czwartym miesiąca *januarii* dnia dwudziestego ósmego. Ruchomość wszystką *ingratitude loco*²⁰, żem na żadne wniesione niemałej ceny w dom miłego małżonka mego splendory i apperencyą opisów statutem obwarowanych i opisanych nie pretendowała, oraz tego czasu ustąpiłam i darowałam ukochanemu małżonkowi memu pięćdziesiąt tysięcy złotych polskich, więc tedy w rekompensacie affektowej usług moich mam sobie jakom namieniła osobliwym skrypsem przyznaną ruchomość wszelką.

Złoto, srebro, klejnoty, obicia wszelkie, sprzęt domowy i cokolwiek ruchomością nazwać może od mała do wielu wiecznie darowaną i do wolnej dyspozycji oddaną, *item* mam własną moją ruchomość i apperencyą, klejnoty, srebro, obicia, namioty, portyry²¹, zwierciadła wielkie, suknie bogate, garnitury z koron wybornych, chust białych holenderskich niemałej liczby i ceny i innych różnych rzeczy i galanterii.

¹⁰ egzekwie – obrzędy pogrzebowe

¹¹ Anna Rachela z Korsaków Kotłowa – 1v. Danielowiczowa, żona Michała Kazimierza Kociełła, podskarbiego wielkiego litewskiego.

¹² roboracyjnym – urzędowym, zatwierdzonym

¹³ Michał Kazimierz Kociełł h. Pelikan (zm. 1722 r.), podskarbi wielki litewski, od 1674 r. starosta skirstymoński, a od 1683 r. starosta markowski.

¹⁴ januius – styczeń

¹⁵ *cum attinentiis* – z przyległościami, przynależnościami

¹⁶ *item* – także, zarówno, podobnie

¹⁷ *iunius* – czerwiec

¹⁸ *jullius* – lipiec

¹⁹ *in specie* – pod postacią

²⁰ *ingratitude loco* – niechętnie pozostawiam na miejscu

²¹ portyry – portiera, zasłona

W tej tedy, wszytkiej substancji mojej takową przy Boskiej pomocy czynię dyspozycję sumę namienioną na obligu, to jest dwadzieścia cztery tysiące trzysta trzydzieści trzy złotych polskich, co czyni trzy tysiące talarów bitych i namienionych kilkaset złotych. Tej tedy sumy jakowej czynię podział i dystrybuuję dwanaście tysięcy złotych polskich obliguję ukochanego małżonka mego miłością Boga ukrzyżowanego, aby oddał nie prolongując długo Ichmościom księży Dominikanom w Wilnie przy kościele Ducha Świętego rezydującym na takową obligacją, aby w kościele Ichmość Panien Benedyktynek, gdzie ciało moje będzie deponowane, na tydzień po trzy msze święte wiecznymi czasy sami odprawiali lub innych na to kapłanów niezawodnych mieli, z których mszy świętych w dzień poniedziałkowy ma się odprawiać msza jedna o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Matki Boskiej za ukochanego męża mego niżeli go zakroczą *fatta*²² na uproszenie szczęśliwej wieczności i pomyślnych jemu sukcesów. Druga msza święta w dzień środę ma się odprawiać, takż o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Matki Boskiej za duszę moją. Trzecia msza święta ma się odprawiać w dzień piątkowy o Miłosierdziu Boskim za duszę ratunku najpotrzebniejsze. Po długim zaś życiu ukochanego męża mego, ta msza święta poniedziałkowa ma się odprawiać za duszę jego. Te wszystkie trzy msze powtarzam, że powinny być w każdym tygodniu nie przerywając i nie odmieniając dni i intencji postanowionych wiecznymi czasy, czym ażeby nie był zawód jakowy proszę i obliguję Jaśnie Wielmożnych Ichmościów Panów Egzekutorów, a pryncypialnie męża mego ukochanego, aby od ichmościów księży Dominikanów należący względem suffragiów²³ na potomne czasy według, tej mojej obligacji wzięli i otrzymali na piśmie obowiązek, który należeć będzie, aby był oddany do Ichmość Panien Benedyktynek w ręce Ichmości Pannie Ksieni klasztoru tego, na ten czas będącej. A Ichmość Panny Benedyktyнки postrzegać mają, aby te trzy msze święte, co tydzień w kościele Ichmościów nie przerywając odprawiały się w dni postanowione, nie odmieniając czasów, w czym obliguje Ichmość sumieniem zakonnym. Dokładam i tej pokornie prosząc Jaśnie Wielmożnych pasterzów diecezji Wileńskiej, jako przełożonych nad duchowieństwem obowiązując sumieniem, aby dla miłości Bożej czynili to, żeby wiedzieli o tym, jeżeli punktualnie podług opisaną obligi dochodzą te msze trzy święte w kościele Ichmość Panien Benedyktynek Wileńskich.

Z teje sumy obligowej leguję i zapisuję osiem tysięcy złotych polskich na miejsce ciała memu pozwolone i na modlitwy święte, z teje sumy obligowej leguję i zapisuję cztery tysiące złotych polskich na pogrzebowe potrzeby.

Hanucę i Łożno w posesję i wolne wszelkich *intra*²⁴ profitowanie ukochanemu mężowi memu pozwalam i oddaję, ażeby do życia swego z owych pożytkował, a po długim jego życiu sumę moją będącą na Hanucie i Łożnie dzieciom moim ze mnie urodzonym, ile ichmościów w życiu stanie po równej części daruję i zapisuję. A jeżeliby, te sumy moje pieniężne na Hanucie i Łożnie będące ichmość panowie urzędnicy oddali, a wymienione majątności wykupili i rekuperowali, tedy ukochany mąż mój odebrawszy te sumy powinien dać znowu na majątność, czyli na daję, jakie niezawodne ażeby dzieci nasze ze mnie urodzone szkody jakowej nie mieli i znowu z tych majątności do życia swego ukochany małżonek mój niech profituje szczęśliwie. A jeżeliby, dzieci nasze które, ze mnie urodzone niedorosły lat i nie mając tych sum u swojej dyspozycji z tego świata zeszło, wtedy na drugie dzieci nasze ze mnie urodzone, ile ich w życiu stanie, mają iść po równej części i wieczyście należeć te obie namienione sumy, a jeżeliby żadnego dziecięcia naszego ze mnie urodzonego w życiu nie zostało i niedorosły lat i nie mając tych sum w swojej dyspozycji pomarli, a choć by i w dyspozycji swojej mieli, a nie zostawiwszy potomstwa po sobie pomarli, albo nie zapisali osobliwym skryptem nikomu, wtedy ja takowy czynię warunek i tak z pomocą Bożą chce mieć, aby suma pieniężna na Hanucie sześćdziesiąt trzy tysiące złotych polskich dostała się Jegomości Panu

²² *fatta* – od *fatum* – los, przeznaczenie, śmierć

²³ *suffragiów* – modlitw, mszy świętych

²⁴ *intra* – wewnątrz, w środku

Benedyktowi Tyzenhauzowi, wojewodzie mściłowskiemu, staroście kupiskiemu bratu memu rodzonemu²⁵.

Sumę zaś drugą moją na Łoźnie będącą czterdzieści tysięcy tyńfów, co czyni pięćdziesiąt tysięcy sześćset sześćdziesiąt sześć złotych polskich bratu dzieci moich to jest, synowi naszemu Jegomości Panu Ignacemu Ogińskiemu²⁶, staroście brasławskiemu, ma się dostawać i wieczyście te sumy namienionym ichmościom mają należeć, srebro i ruchomość wszelką wyżej namienioną tak własną moją wniesioną, jako za własne moje pieniądze sporządzone, oraz wszelką ruchomość to jest od mała do wielu nic nie excypując²⁷ mnie zapisaną od męża mego osobliwym skryptem. Srebra moje, stolik srebrny pośrodku z cyfrą złocistą z nogami, takż srebrnymi po śmierci mojej *exnunc*²⁸ równo z dyspozycją ciała mego powinien być oddany do Ichmość Panien Benedyktynek Wileńskich, kędy ciało moje deponowane będzie. Obligując ukochanego męża mego miłością Boga ukrzyżowanego, aby oddawszy ten stolik do Jejmość Panny Ksieni konwentu namienionego, kazał ze wszystkiego tego srebra stolikowego zrobić krzyż wielki z Panem Jezusem do wielkiego ołtarza, za robotę zaś krucyfiksę tego wiem, że afekt ku Bogu perswadować będzie mężowi memu, aby zapłacił rzemieślniczą pracę. *Item* dwa girydony²⁹ podłużne z cyframi pozłocistymi, oba na nogach srebrnych trzynastej próby, naczynia do kawy i do herbaty do stawiania na stolik srebrny namieniony sztuk sześć trzynastej próby, prócz łyżeczek do tego, *item* srebro gotowalniowe³⁰ trzynastej próby suto złociste wszystkie z zwierciadłem dużym, do tego takż z sutą złocistą ramą z szkatułą angielską do tego należąca aksamitem zielonym wyklejaną z złotymi salonami, z wyrabianymi miejscami na każdą sztukę tego srebra suto złocistego wszystka ułożona bez żadnego miejsca próżnego. *Item* para obłożynków³¹ srebrnych na komin z herbami naszymi, fajerka srebrna stojąca na nogach srebrnych z sedesem³² srebrnym drugim wyższym, do tego mieszki srebrne takż z herbami naszymi, szuflik srebrny takż z herbami naszymi, szczytce srebrne takż z naszymi herbami wszystkie, te do komina srebro trzynastej próby. *Item* serwis wielki stołowy ze wszystkimi do tego należącymi srebrnymi sztukami, *item* czary dwie wielkie srebrne z nakrywkami we środku pozłociste do potażu³³, dwa sedesy srebrne podłużne do tych czar, dwie łyżki duże srebrne wychyłane do tych czar, *item* drugie dwie czary mniejsze srebrne z wierzchami takimi, że blaierem³⁴ jak pierwsze we środku pozłociste, *item* dwa sedesy srebrne każdy na czterech srebrnych nogach, na każdy ten sedes po dziewięciu farfurek³⁵ srebrnych do konfitur, co uczyni osiemnaście srebrnych farfurek, dwie tace srebrne do podawania kieliszków, *item* sztuciec wielki srebrny dla krajczego, *item* lichtarzów srebrnych większych par dwie, mniejszych zaś takich, że samych blaierem par dwie, te wszystkie namienione srebro trzynastej próby, *item* półmisków z herbami naszymi dwanaście, przystawek cztery

²⁵ Benedykt Tyzenhauz, syn Jana, wojewody mściłowskiego, starosta kupiski, brat Teresy Ogińskiej.

²⁶ Ignacy Ogiński, marszałek wielki litewski, następnie kasztelan wileński, syn Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana wileńskiego i Teresy z Brzostowskich.

²⁷ ekcypując – wyjmując

²⁸ *exnunc* – od tej chwili

²⁹ girydony – girydon – stolik na jednej nóżce

³⁰ srebro gotowalniowe – gotowalnia – mebel, toaletka ze wszelkimi przyborami

³¹ obłożynki – prawdopodobnie sztabki żelazne na nóżkach do stawiania nad ogniem naczyń kuchennych

³² sedes – prawdopodobnie sosjerka z pokrywką

³³ potaż – od franc. *potage* – zupa

³⁴ blaier – forma, model, modła, wzór

³⁵ farfurek – farfury – nazwa wyrobów ceramicznych, porcelana, fajans

prawdy dwie srebrne wyrzynane, talerzy dwadzieścia cztery, sztuków dwadzieścia cztery, te srebro jedenastej próby.

Te wszystkie srebro namienione dzieciom naszym ze mnie urodzonym daruję i zapisuję tym sposobem, iż jeżeliby się syn urodził ze mnie, tedy onemu stołowe wszystkie srebro daruję i zapisuję, a córce naszej starszej, ze mnie urodzonej Stanisławie Ogińskiej³⁶ srebro gotowalniowe suto złociste wszystkie, jak jest w sobie złożone w namienionej szkatule daruję i zapisuję, dwa zaś namienione girydony srebrne duże z nogami także srebrnymi i wszystkie namienione do komina należące srebro córce naszej młodszej, ze mnie urodzonej Józefie Ogińskiej³⁷ daruję i zapisuję. A jeżeliby nie był syn ze mnie, ale wszystko córki, wtedy wszystkie srebro ma iść w równy dział onym, a jeżeliby jedno z nich ze mnie urodzone umarło tedy pozostałym dzieciom naszym ile ich ze mnie urodzonych zostanie powinno należeć. A jeżeliby żadnego dziecięcia naszego ze mnie urodzonego w życiu nie stało i nie dorosły lat i nie mając w swojej dyspozycji pomarli, a choćby i w dyspozycji swojej mieli, a nie zostawiwszy potomstwa po sobie pomarli, albo tych sreber nie zapisali nikomu osobliwym skryptem, tedy ja takowy czynie warunek i tak z pomocą Bożą chce mieć, aby jedna część to jest połowa wszystkiego srebra dostała się Jegomości Panu Ignacemu Ogińskiemu brasławskiemu, borysowskiemu staroście, a druga zaś połowa wszystkim dzieciom męża mego. To jednak waruję, ażeby nad wszystkim srebrem miał mój mąż ukochany dyspozycję do używania póki go Pan Bog na tym świecie szczęśliwie chować będzie, a ponieważ jakom namieniła, iż mi mąż mój ukochany osobliwym skryptem zapisał wszystko ruchomość i srebro, więc te którem zastała w domu jego w równy dział dzieciom męża mego z pierwszej żony urodzonym daruję i zapisuję. *Exceptio*³⁸ mojej własnej ruchomości i srebra już legowanego dzieciom naszym, ze mnie urodzonym prosząc uniżenie męża mego ukochanego, aby nie bawiąc po śmierci mojej chciał dać za prezent ode mnie dzieciom swoim z pierwszej żony urodzonym, to jest Jegomości Panu Ignacemu Ogińskiemu, brasławskiemu, borysowskiemu staroście, kałamarz wielki srebrny, Jegomości Panu Kazimierzowi³⁹, staroście przewalskiemu, miednicę wielką srebrną pozłocistą z naliwką, Jegomości Panu Tadeuszowi Ogińskiemu⁴⁰, staroście babinowieckiemu, flasz para wielkich srebrnych na łańcuchach, Jegomości Panu Stanisławowi Ogińskiemu⁴¹, staroście wierzbowskiemu, czarę srebrną z nakrywką pstrą pozłocistą i ferbowaną, Jejmości Pani Annie z Ogińskich Białożorowej⁴², strościnnie kiernowskiej, pierścień przednich diamentów, to jest brylantowy, w którym kamieni siedem, to jest pośrodku wielki brylant, a po bokach po trzy brylanty mniejsze, ten pierścień, który od jegomości pana Zakrysta wykupiony Jejmość

³⁶ Stanisława Teresa Ogińska, córka Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana witebskiego i Teresy z Tyzenhauzów, przed IV 1742 r. poślubiła Rafała Oskierkę, marszałka mozyrskiego.

³⁷ Józefa Ogińska (być może identyczna z wymienioną przez Dworzaczka Marią), córka Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana witebskiego i Teresy z Tyzenhauzów, żona Józefa Judyckiego, kasztelanica mińskiego.

³⁸ *exceptio* – wyjątek

³⁹ Kazimierz Ogiński, wg Dworzaczka starosta przewalski i babinowicki, zmarł po 1769 r., syn Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana witebskiego i Teresy z Brzostowskich, córki referendarza litewskiego Jana Władysława.

⁴⁰ Tadeusz Franciszek Ogiński (1712–1783), kasztelan, potem wojewoda trocki, syn Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana witebskiego i Teresy z Brzostowskich, córki referendarza litewskiego Jana Władysława.

⁴¹ Stanisław Jerzy Ogiński (1710–1748), kasztelan mścisławski, następnie witebski, syn Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana witebskiego i Teresy z Brzostowskich, córki referendarza litewskiego Jana Władysława.

⁴² Anna z Ogińskich Białożorowa – córka Marcjana Michała.

Pannie Benedyktynie Ogińskiej⁴³, kasztelance witebskiej, pierścień drugi przednich diamentów rautów⁴⁴, w którym kamieni dziewięć także obliguje ukochanego męża mego z pokorną prośbą, aby rychło po śmierci mojej oddał, jako żeby ode mnie za prezent wnuczkom swoim Ichmościom Pannom Pacównom kasztelankom połockim, to jest Jejmości Pannie Teresie Pacównie⁴⁵, kasztelance połockiej, krzyż duży z sześcioma diamentami i kulon⁴⁶ o jednym dużym diamencie do tego daruję, drugiej zaś Jejmości Pannie Rozyli Pacównie⁴⁷, kasztelance połockiej, krzyż diamentowy raustowy z sześcioma diamentami i kulon o jednym diamencie do tego, trzeciej Jejmości Pannie Annie Pacównie⁴⁸, kasztelance połockiej, miednicę srebrną z naliwką pstrą pozłocistą z dwiema pudełkami srebrnymi pstrozłocistymi gotowalniowemi, zwierciadłem do tego z srebrną pozłocistą ramą z sztukami powierzchni srebrnymi niepołączanymi, para lichtarzyków do tego także pstrozłocistych i dzwonek pstrozłocisty do tej gotowalni należący, czareczka srebrna z wierzchem pstrozłocista do bulona do tejże gotowalni należąca, czwartej Jejmości Pannie Brygidzie Pacównie⁴⁹, kasztelance połockiej, bukiet⁵⁰ z diamentami i z innymi kamieniami oryentalnemi, wnuczkowi męża mego Jegomości Panu Antoniemu Pacowi⁵¹, kasztelanicowi połockiemu, taca do podawania kieliszków, 24 kieliszków pstrozłocista, lichtarze pstrozłociste dawniejszej mody, z których obliguję męża mego, aby kazał zrobić kałamarz srebrny i oddał za prezent ode mnie, oraz obliguję ukochanego męża mego z uniżoną prośbą moją, aby bratu memu rodzonemu Jegomości Panu Benedyktowi Tyzenhauzowi, wojewodzie mściłowskiemu, staroście kupiskiemu, oddał za prezent rychło po mojej śmierci pierścień o jednym wielkim podługowatym rautowym diamencie.

Leguję i zapisuję do kościoła Ichmościów księży jezuitów świętokaźmierskich, guzików moich diamentowych trzydzieści i trzy, w każdym guziku po dwanaście diamentów na oprawę monstrancji do bractwa Jezusa Konającego obligując w tym męża mego, aby rychło po śmierci mojej Ichmościom księży jezuitom oddane były, córce zaś naszej młodszej Józefie Ogińskiej, kasztelance witebskiej, daruję i zapisuję kanak⁵² wielkich diamentów, w którym kamieni dwadzieścia i jeden, ruchomość moją własną, to jest kotarka weneckiego, karmazynowego adamaszku bogato wszystka złotymi ubramowana, galonami⁵³ i do wszystkich szwach to jest bretach⁵⁴, także galonami szerokimi złotymi oszywana kołdra tegoż adamaszku, do tego wszystka bogatą złotymi galonami ubramowaną, do tejże kotarki do ustawiania w głowach do łóżka tegoż adamaszku bogato złotymi galonami ubramowano obita na drzewie

⁴³ Benedykta Ogińska, córka Marcjana Michała Ogińskiego, kasztelana witebskiego i Teresy z Brzostowskich, córki referendarza litewskiego Jana Władysława, od II 1736 r. żona Józefa Tyszkiewicza, ciwuna wileńskiego.

⁴⁴ rauty – małe kamienie i ich odłamki pokryte fasetami bez specjalnego systemu

⁴⁵ Teresa Pacówna (zm. 1751), żona Michała Wołodkowicza, starosty hajeńskiego.

⁴⁶ kulon – znaczenie wyrazu nieznane

⁴⁷ Rozalia Pacówna, żona Karola Sulistrowskiego, wojskiego oszmiańskiego.

⁴⁸ Anna Pacówna (zm. 1769), benedyktyнка wileńska.

⁴⁹ Brygida Pacówna (zm. 1761), benedyktyнка wileńska.

⁵⁰ bukiet – fr. *boquet*, kwiatowa brosza. Motyw zdobniczy używany do dekoracji brosz, zawieszek, szpil w formie związanego wstęgą bukietu kwiatów.

⁵¹ Antoni Michał Pac h. Gozdawa (zm. 1774) pisarz wielki litewski, poseł na sejm, działacz sejmikowy, syn Krzysztofa Konstantego Paca i Barbary z Ogińskich, wychowywany u dziada Marcjana Michała Ogińskiego.

⁵² kanak – z tatarskiego naszyjnik, kanaki noszone przez kobiety przywożono ze wschodu

⁵³ galon – lamówka, rodzaj taśmy przy portierach i meblach

⁵⁴ brety – mocowane pionowo na ścianach pasy tkaniny

sztuka płotek⁵⁵ także karmazynowy, adamaszkowy do tego galonem złotym oszyty, obicia tego adamaszku karmazynowo, co kotarna bretów trzydzieści jedno na każdym brecie cyfry z obwodami galonów złotych ubramowane po wszystkich szwach, to jest bretach szerokimi złotymi galonami oszywaną i u samej góry obicia także wkoło szerokim galonem złotym oszyte, na nawłoczenie na krzesel dwanaście tegoż adamaszku karmazynowego cyfry z obwadem galonami złotymi ubramowane, wkoło złotymi galonami i złotymi frędzlami oszyte obicia perskiego ze złotem sztuk cztery u góry i u dołu na atłasie karmazynowym galonem złotym wężykiem oszywaną, dwa dywaniki perskie bogate z frędzlami ze złotem po końcach suknie alias⁵⁶ szaty bogate haftowane i innych bogatych materii *in plus*⁵⁷ bogato z sobolami jedne droższe, futra, garnitury, drogich koron brabanskich i holenderskich, gotowalnie różnych koron pięknych holenderskich, chusty białe przednich holenderskich płócien i inne różne rzeczy w galanteriach nie małej ceny, podług regestrów będących panien możliwych te wszystkie, tedy rzeczy daruję i zapisuję dzieciom naszym ze mnie urodzonym. Letkie zaś suknie, futra obliguję ukochanego męża mego, aby pannom moim były oddzielone, wszystkie rzeczy moje, klejnoty wszystkie obliguję ukochanego męża mego, aby złożył i deponował w klasztorze Ichmość Panien Benedyktynek Wileńskich, przy prezencji Jejmości dobrodziejki ukochanej matki mojej do wzrostu lat dzieci naszych ze mnie urodzonych.

Zatem ponieważ żem z pomocy Boskiej, podług zdania mego rozmyślnie bez żadnego przynaglenia takowy uczyniła dyspozycją nie należnej mi więcej, jako tylko przy protekcji ukochanych rodziców dobrodziejów moich upraszać za opiekunów i egzekutorów tej mojej dyspozycji najpierw ojca i dobrodzieja mego Jaśnie Wielmożnego pana Tyzenhauza⁵⁸, wojewodę mściławskiego, drugiego opiekuna i egzekutora Jaśnie Wielmożnego w Bogu najprzewielebniejszego Jegomości księdza Gosiewskiego⁵⁹, biskupa smoleńskiego. Upraszam też, za opiekuna i egzekutora Jaśnie Wielmożnego Jegomości Pana Poniatowskiego⁶⁰, podskarbiego wielkiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, oraz jegomości pana Marcjana z Kozielska Ogińskiego, kasztelana witebskiego, ukochanego małżonka mego i Jaśnie Wielmożnego Jegomości Pana Benedykta Tyzenhauza, wojewodzica mściławskiego, kupiskiego starostę, brata mego. Jakoż namienionych Ichmościów naznaczam z uniżoną prośbą, z prośbą przez rany ukrzyżowanego Pana, aby ta moja dyspozycja do niezwłocznej, sprawiedliwej przyszła egzekucji, czego gdy bez wątpienia pewna jestem z ich łaski i zakochanego męża mego miłości.

Żegnam najpierw partykularnym afektem ukochanych rodziców dobrodziejów moich z najniższym do ich stóp upadaniem za wszelkie mnie świadczone dobroczynne łaski dziękując, żegnam z uniżoną obserwancyą⁶¹ ukochanego w życiu przyjaciela mego jegomość pana Marcjana z Kozielska Ogińskiego, kasztelana witebskiego, męża mego, dziękując za miłe mnie świadczone affekta i szczerą jego miłość, oddając po mnie osierociałe pisklęta w miłosierną jego opiekę i protekcję ojcowską. Żegnam, oraz bracia, siostry i całą skoligowanych

⁵⁵ płotek – dolna część łóżka z baldachimem, wykonana z ozdobnej tkaniny, czasem upiętej na drewnianej ramie

⁵⁶ alias – czyli

⁵⁷ *in plus* – większa część, więcej

⁵⁸ Jan Tyzenhauz, wojewoda mściławski.

⁵⁹ Bogusław Gosiewski, kantor wileński, następnie dziekan wileński, biskup akanteński i sufragan białoruski, 1722 r. administrator diecezji wileńskiej, został biskupem smoleńskim w 1724 r., zmarł w 1744 r.

⁶⁰ Poniatowski (Ciołek Poniatowski) Stanisław h. Ciołek (1676–1762), generał w służbie Karola XII, podskarbi wielki litewski, wojewoda mazowiecki, kasztelan krakowski, syn Franciszka i Heleny z Niewiarowskich.

⁶¹ obserwancya – ścisłe przestrzeganie prawa, poważanie, uszanowanie

imion familię, osobliwie ciotkę i dobrodziejkę moją Jejmość Pannę Pacównę, podkomorzanekę litewską, ksienią zakonu Benedykta Świętego.

Prosząc serdecznie każdy z osobna, ażeby wszelkie awersie i offensy⁶², jeżeli na takie zasłużyła darować mi raczyli dla miłości tego, w którego ręce załawszy się hojnymi, za me występki łzami ostatni życia mego poruszam moment, oraz Niepokalanej Najświętszej Matce Boskiej oddają się wiecznej opiece.

Na tym skończywszy, a dla lepszej ważności ręką się własną podpisawszy, Ichmościów pieczętarzów podpis rąk ich do tej mojej dyspozycji uprosiłam. Pisany w Wilnie roku tysiąc siedemsetnego dwudziestego ósmego miesiąca *novembra*⁶³ ósmego dnia. U tego testamentu ostatniej woli podpis ręki w Bogu zesłej Jaśnie Wielmożnej Pani Teresy Ogińskiej, kasztelanowej witebskiej, przy pieczęci na laku, wyciśnionej i Ichmość pieczętarzów podpisy są temi słowy.

Teresa z Tyzenhaus Oginska, kasztelanowa witebska ustnie proszony pieczętarz od JW. Jejmości Teresy z Tyzenhauzow Ogińskiej, kasztelanowej witebskiej, do tej dyspozycji testamentowej podpisuję się Aleksander Przezdziecki⁶⁴, kasztelan inflanckim, podług prawa proszony pieczętarz od osoby wyżej wymienionej do tego ostatniej woli testamentu podpisuję się Jakub Antoni Zielonacki⁶⁵, wojski i sędzia grodzki wileński, który to takowy ostatniej woli testament za podaniem onego przez wyżej wyrażonego patrona *ad acta*⁶⁶ jest do ksiąg Głównego Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego wieczystych przyjęty i wpisany, z których i ten wypis pod pieczęcią ziemską wileńską Jaśnie Wielmożnemu Jegomości Panu Marcjanowi z Kozielska Ogińskiemu, kasztelanowi witebskiemu jest wydan, pisan w Wilnie *ut supra*⁶⁷.

Akt testamentu w Bogu zesłej Jaśnie Wielmożnej Jejmości Ogińskiej, kasztelanowej witebskiej, Imię Panu Marcjanowi Ogińskiemu, kasztelanowi Witebskiemu Służące.

⁶² offensy – obraza, ujma

⁶³ novembris – listopad

⁶⁴ Aleksander Przezdziecki h. Roch III (ok. 1665–1733), kasztelan inflancki, syn Krzysztofa, stolnika upickiego i Anny Eleonory ze Skopów.

⁶⁵ Jakub Antoni Zielonacki, podskarbi wileński, wojski wileński (1724–1729), sędzia grodzki wileński (1724–1729), dwukrotnie żonaty, w 1718 r. jego żoną była Katarzyna Janowa Pawłowiczówna burmistrzyna wileńska.

⁶⁶ *ad acta* – do akt

⁶⁷ *ut supra* – jak wyżej